

in religiozno življenje. Zanimiva je tudi obravnava sodnih procesov, ki jih je proti nekaterim Pirančanom vodilo tedanje sodišče cerkvene Inkvizicije.

Salvator Žitko v svojem prispevku predstavlja tri kartografske upodobitve koprskega teritorija v času Beneške republike, ki jih hrani Državni arhiv v Benetkah. Avtor poudarja, da gre za dragoceno topografsko risbo koprskega zaliva z nekdanjim otokom, Serminom in spodnjim tokom Rižane iz leta 1774, za načrt posesti in gozdov ob morski obali na območju Ankarana (»Monte Moro«) iz leta 1791 in končno za risbo širšega območja Kraškega roba oziroma mejno črto med beneškimi in habsburškimi posestmi.

Krešimir Čvrlik nam odkriva »koprsko« obdobje življenja in dela pomembnega moža Pavla Pelizzerja Rovinčana (1600–1691), frančiškana in cerkvenega diplomata. Gre za avtorjev poskus umestitve njegove ustvarjalnosti, ki je bila doslej le malo znana, v čas in prostor, v katerem je živel.

Peter Strčić obravnava namere državnega vrha Neodvisne države Hrvaške, ustanovljene leta 1941, da bi po kapitulaciji fašistične Italije (1943) priključila NDH tiste predele Hrvaške, ki jih je leta 1918 oziroma 1941 zasedla Italija. V tem kontekstu avtor razčlenjuje hrvaške zahteve po priključitvi vzhodnega dela Istre, ki pa jo je Velikonemški raj zaradi prizadevanj novonastale Mussolinijeve italijanske socialne republike, močnega narodnoosvobodilnega gibanja ter možnosti izkrcanja zavezniških sil v Istri, vključil v svoje operativno področje »Jadransko primorje«.

Bojan Godeša v svojem prispevku ugotavlja, da je bilo Delavsko bratstvo na Tržaškem (kasneje preimenovano v Delavsko enotnost) množična delavska organizacija, ki je v svojih odborih združevala slovenske in italijanske delavce. Nastala je na podlagi aprilskega sporazuma (1944) med CK KPS in CK KPI. Organizacija, ki je nastala na pobudo CK KPS, je imela zanjo največji pomen zato, ker si je z njo uspela zagotoviti prevladujoč vpliv na tržaško delavstvo. Delavska enotnost na Tržaškem je zajemala delavce v Trstu, Miljah in Tržiču in je imela preko 20 tovarniških, okoli 100 oddelčnih, 7 rajonskih in okrožni odbor Delavske enotnosti.

Sklop t.i. zgodovinskih razprav v zborniku zaključuje tretji del doslej še neobjavljene in nedvomno aktualne študije pok. ravnateljica Slovenskega šolskega muzeja Franceta Ostanka: »Slovensko-hrvaška jezikovna meja v Istri. Gradivo za obdobje od leta 1860–1956«. Zadnji del Ostankove študije, ki jo je za tisk pripravila Lilijana Trampuž, prinaša poleg navedbe uporabljene literature še zbrane podatke ljudskih štetij o narodnosti prebivalstva na slovensko-hrvaški jezikovni meji od leta 1860 do 1956. Narodnostno ilustrativen je nedvomno tudi pregled naročnikov za tisk in članstva v knjižnih družbah – Družba sv. Mohorja, Slovenska Matica in Novice. Za slednje podaja avtor tudi naslove časopisnih poročil iz krajev ob meji, ki so poročala o narodnostnem stanju, o volitvah in kulturnih prireditvah.

Lično opremljena tretja številka zbornika *Annales* (krasi ga bogato slikovno gradivo: barvne in črno-bele fotografije, zemljevidi, risbe, grafikoni) prinaša – tako kot že prvi dve – obilo zanimivega in strokovno raznovrstnega branja, obenem pa pričujoči zbornik z raziskavami oziroma študijami, ki jih prinaša, vse bolj zapolnjuje vrzeli v našem dosedanjem vedenju o bližnji in daljnji preteklosti istrskega prostora v najširšem smislu.

Avgust Lešnik

Maurice Keen, *Srednjeveška Evropa*. Ljubljana : Cankarjeva založba, 1993. 297 strani.

Avtor je zapisal, da je pojem srednji vek nastal v obdobju renesanse. Bil je zaničljiv izraz, oznaka za stoletja nevednosti, barbarstva in krščanstva, v katerem so videli vmesno obdobje med koncem klasične dobe in ponovno oživitvijo klasične učenosti. Avtor ga enači s fevdalizmom. Montesquieu je sodil, da je bil fevdalizem evropski pojav. Voltaire ga je povezoval tudi z neevropskim razvojem. V sodni literaturi take sodbe prevladujejo. Srednji vek pa ni bil temno oz. črno obdobje preteklosti, kakor so sodili misleci nastajajočega in tudi poznejšega buržoaznega sveta. Tudi idealizirati ga ne kaže. Evropskega razvoja v novejšem času ni mogoče razumeti, če ne poznamo zgodovine srednjega veka. Zato je vsako delo, ki ga avtorji namenjajo zgodovini srednjega veka, dobrodošlo. Avtorji, ki razpravljajo o razlikah v razvitosti evropskih dežel v novejšem času, često spregledajo, da je ta pogojena tudi s srednjeveškim razvojem. Keen se je v knjigi omejil na večji del srednjeveške Evrope. Izpustil je Bizanc, ker je, tako je zapisal, pot tonu in zvenu tako različen od Zahodne Evrope. K temu je dodal, da za obravnavanje srednjeveškega Bizanca tudi ni usposobljen. Izpustil je tudi Rusijo, ker sodi, da je oddaljena od teme, za katero mu je pri pisanju knjige šlo.

Prvo poglavje je naslovljeno »Srednji vek in njegova dediščina idejna enotnost krščanstva«. Pri tem je mislil na latinsko krščanstvo. Zato je razumljivo, da je Rusija zanj oddaljena od teme, o kateri razpravlja. Tak pristop se kaže tudi v njegovi periodizaciji srednjega veka. Avtor opravičeno poudarja, da so pri tem med raziskovalci razlike. Postavljamo ločnice, meni, je v dobršnji meri odvisno od stališč zgodovinarjev. Težava, nadaljuje, ni v tem, da najdemo meje, ki jih lahko opravičimo z vseh zornih kotov, temveč meje, ki so sploh opravičljive. Avtor je začetek srednjega veka povezal z letom 800, ko je papež Leon III. v cerkvi sv. Petra v Rimu okronal frankovskega kralja Karla Velikega za cesarja. Zaključil pa ga je z letom 1449, ko so, kot je zapisal, po dvajsetih letih zasedanja končno razpustili baselski koncil. Ta se je zbral skupaj kot telo (tako avtor), ki je predstavljalo celotno katoliško Evropo, tako njene cerkve kot njena kraljestva. Omenjena datuma, dodaja avtor, ne označujeta ostrih ločnic. Opozarja tudi na geografske razlike, čeprav ne zelo različne, med cesarstvom Karla Velikega in državami, ki so pošiljale svoje predstavnike na baselski koncil. Ugotavlja, da je latinsko krščanstvo v 13. stoletju imelo večji obseg kot v času omenjenih ločnic.

Avtor ni spregledal, da leta 1530 ne moremo več govoriti o Evropi v istem smislu kot leta 800 in 1449. Avtor je najbrž mislil na protestantsko gibanje, ki se je v tem času že močno razmahnilo. V kakšnem obsegu in kako bi avtor po tem gibanju razpravljal o evropskem razvoju, je težko presoditi. V predgovoru je zapisal, da se je srednjeveška evropska civilizacija po enotnosti (latinskega) krščanstva ločila od civilizacije Evrope v času prej in pozneje. Najbrž je to res. Zdi pa se, da na večji ali manjši enotnosti ali neenotnosti gibanja, pojava itd. ni mogoče graditi periodizacije evropske ali druge zgodovine. Keenu kaže pritrlditi, da je versko prepričanje prežemalo vse pore družbenega življenja srednjeveške Evrope, a to ne le katoliško versko prepričanje. O tem in o vlogi katoliške cerkve je avtor zapisal manj kot bi pričakovali. Podal je le občo podobo ali, kakor je sam zapisal v predgovoru, rdečo nit razvoja. V knjigi je lep oris frankovskega fevdalizma, malo pa o življenjskih razmerah v srednjeveški Evropi. Avtor opravičeno poudarja, da je bil v drugih deželah razvoj fevdalne družbe le podoben. Omenil pa bi lahko razlike med zahodnim in vzhodnoevropskim razvojem, ki ga razmejujeta reki Laba in Litva. O razlikah je bilo mnogo napisanega. Najbrž pa drži, da vzhodnoevropskega razvoja ni mogoče pojasniti le kot posledico vzhodnoevropskega izvoza v zahodne dežele. Med enim in drugimni deželami (zahodne omenja tudi avtor) so bile tudi razlike.

V splošnih zgodovinskih pregledih bo vsak bralec pogrešal to ali ono. Za angleškega bralca je morda razumljivo, da je avtor precej pozornosti namenil stoletni vojni. Vsebinsko bi lahko tudi skrajšal. S tem ne bi zmanjšal njenega pomena. V knjigi so me do neke mere presenetili nekateri podatki, ki ne pričajo v prid avtorjevi natančnosti. Ti so me tudi vzbudili k pričujočemu zapisu. Avtor pri prodoru Turkov v Evropo omenja Kosovsko bitko. V tej bitki naj bi Turki premagali veliko združeno vojsko Romunov, Srbov in Moldavcev. S tem porazom je, je dodal, bil konec neodvisnosti teh ljudstev (str. 254). V knjigi je natisnjen skiciran zemljevid Vzhodne Evrope v poznem srednjem veku. Zasenčena področja na zemljevidu kažejo približni obseg otomanskih zavojevanj do 1840. V tem zasenčenem področju so vpisana tudi imena posameznih držav. Srbija naj bi po tej skici obsegala tudi velik del današnje Bosne in Hercegovine ter južno Hrvaško približno do Senja, dalmatinska obala od Reke do črnogorske obale naj bi bila benečanska (str. 261).

Keen je na koncu knjige dodal razpredelnico kraljevskih hiš, papežev in bibliografijo. To navaja za vsak razdelek posebej. S tem je bralcem omogočil, da lažje izberejo literaturo, če jih določena vsebina zanima. Literaturo navaja le v angleškem jeziku. Zato pri navedbi literature manjkalo nekatera pomembna dela evropskih zgodovinarjev, ki niso bila prevedena v angleščino. V slovenski izdaji knjige pogrešam spremno besedo.

Ludvik Čarni

Spisi dubrovačke kancelarije. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti umjetnosti ter Zavod za hrvatsku povijest, 1993. 406 strani. (Monumenta historica Ragusina ; 4).

V četrti knjigi Monumenta historica Ragusina nadaljuje Josip Lučić, eden najboljših hrvaških poznavalcev Dubrovnškega arhiva, z objavljanjem notarskih zapisov. Tokrat objavlja zapise notarja Andrije Beneše iz obdobja od 1295 do 1301. S tem zaključuje z objavljanjem notarskih zapisov, ki so se ohranili v Dubrovnškem arhivu do konca 13. stoletja.

Trinajsto stoletje je bilo v Dubrovniku prelomno v organizaciji notarske in kancelarske službe, ker je to pomenilo nastanek dubrovnškega arhiva. Prihod in nastavitev Tomasina de Savere iz Lombardije za prvega posvetnega notarja in kancelarja v Dubrovniku pomeni preobrat v poslovanju dubrovnške državne pisarne. On vpelje red v poslovanje notariata in kancelarije. Tomasino je ločil posle notarja od poslov »scribe«. Kot državni uradnik je vršil tudi službo privatnega notarja. Dvojno službo notarja in kancelarja je opravljal Tomasino v Dubrovniku od leta 1277 do 1284. Zaradi preobremenjenosti je Tomasino prepustil notariat ponovno domačinu prezbiterju Johannesu – Ivanu Prodančiču kot zapriseženemu državnemu notarju, ki je pripadal duhovniškemu stanu. 18. januar 1284, ko je Tomasino vpisal zadnjo notarsko imbreviaturo, velja kot točen datum delitev pisarskih poslov na dve stroki: na kancelarsko in na notarsko. Kot sem že omenil, je Dubrovnik leta 1277 prekinil s tradicijo, da namešča domače duhovnike za notarje in da je to leto prvič nastavljal strokovno usposobljenega tujca za notarja. Leta 1284 se ponovno vrača k staremu običaju. Šolani tujec obdrži samo kancelarstvo, a notariat poveri domačemu duhovniku.

Ko je prezbiter Johannes leta 1293 zapustil službo, je dubrovnška vlada imenovala na njegovo mesto kanonika Andrijo Benešo. On je opravljal službo občinskega zapriseženega notarja od leta 1293 do 1324. V času službovanja je napisal večje število različnih notarskih knjig. Najstarejša notarska knjiga, ki jo je napisal in se je ohranila do danes, je druga knjiga testamentov. V njej so vpisane oporoke Dubrovčanov od leta 1295 do 1334. V knjigi objavlja J. Lučić le tiste oporoke, ki so zapisane do leta 1301 (168 oporok). S tem je avtor dosegel časovno izenačenje te izdaje. Druga ohranjena Beneševa notarska knjiga je pomotoma zašla v serijo Praecepta rectoris kot druga knjiga in obsega leta 1299 do 1301 (1261 imbreviatur). Po vsebini, ki je zelo pestra, bi prvi del spadal v serijo notarskih knjig Diversa notariae, drugi del pa v serijo Debita notariae. To sta zadnji arhivski knjigi Dubrovnškega arhiva iz 13. stoletja.

Kanonik Andrija Beneša je bil zadnji domačin duhovnik, ki je opravljal notarske posle. Odslej so bili tudi notarji v Dubrovniku izključno tujci, usposobljeni pravni strokovnjaki, ki jih je na to mesto postavljala dubrovnška vlada. Leta 1324 je bil Andrija namreč odstavljen s položaja notarja, vendar je živel še dalje v Dubrovniku.